

І.Г. Давидов, асп.

Кіровоградський національний технічний університет

Вплив приватизації на національну економіку

Одним з головних завдань приватизації є створення конкурентного ринкового господарства. Через відсутність чого, Україна втрачає конкурентні позиції на світових ринках через сировинну і напівсировинну структуру експорту, високу енергоємність виробництва, відсутність інноваційного поступу і надійного захисту інтелектуальної власності, недостатнє відтворення виробничих фондів, невисоку якість продукції.

приватизація, реприватизація, конкуренція

Приватизація, трансформація відносин власності в сфері матеріального виробництва призводить до якісних змін в широкому спектрі показників, які характеризують економіку, її стан та динаміку. Необхідно зразу відмітити, що сам по собі формально-правовий акт зміни власника – держави на приватну особу (фізичну або юридичну)- зовсім не означає завершення приватизації. Навпаки, він означає початок побудови цілої системи економічних, юридичних, соціальних і т.п. відносин від досконалості якої залежить досягнення мети приватизації – формування ефективного власника.

Значний вклад в вирішення визначених проблем внесли: Богачов С. Д.Гелбрейт, Семенюк В., Доценко Н., Гаврилишин Б.Д., Гальчинський А.С., Геєць В.М., Мочерний С.В., Пасхавер О.Й., Черняк В.К., Чухно А.А. Разом з цим невирішеними є питання: відкритості та прозорості приватизаційних процесів. Вона залишається больовою точкою всієї системи соціально-економічних процесів. В останній період великого значення набула так звана проблема реприватизації – проблема повернення у державну власність і повторного продажу підприємств, які приватизувались з порушенням чинного законодавства. Тому приватизація, як і будь-який соціальний процес вимагає подальших досліджень і удосконалень.

У результаті приватизації, з 1992 року по перше півріччя 2005 р. включно в Україні змінили форму власності 100077 об'єктів господарської діяльності (в тому числі - 26405 об'єктів державної та 73672 об'єкти комунальної власності) [2, с.59]. Це вимагає побудови цілої системи економічних, юридичних, соціальних відносин від досконалості якої залежить досягнення мети приватизації – формування ефективного власника.

Враховуючи світовий досвід розвитку економічних систем перше на що розраховують в проведенні приватизації – це розгортання конкуренції, виникнення змагання виробників за споживача з метою отримання доходу і, як наслідок, зростання ефективності. Визначався вплив конкуренції, форм власності та деяких інших чинників на реструктуризацію підприємств та ефективність їх діяльності. Один з основних висновків полягає в тому, що наявність конкуренції, особливо зовнішньої, сприяє значному зростанню обсягів продажу, продуктивності праці, прискоренню реструктуризації виробництва. Результати ряду досліджень, проведених в Україні, також показали, що приватизовані підприємства в цілому працюють краще, ніж державні. Статистичні дані щодо розвитку економіки України за останні роки також показують, що найбільш успішно розвиваються галузі, де приватизовано більшість підприємств і в яких заходи з демонополізації проводилися найбільш послідовно, - харчова, деревообробна промисловість, роздрібна торгівля. Відомо, що одним з

головних завдань приватизації є створення конкурентного ринкового господарства. В Україні при вирішенні цієї проблеми поставала проблема дворівневого масштабу: по-перше, необхідно було ліквідувати монополізм державної власності; по-друге, не допустити утворення приватних монополій в тих сферах, де практично не існувало конкуренції. Це двоєдине завдання ускладнювалось тим, що рівень монополізації в окремих галузях доходив до 100%. Поряд з природними монополіями, реструктуризація яких часто практично неможлива існували і монополії обумовлені практикою планового управління. Наприклад, до корпорації „Укрбуд” входила майже половина всіх будівельних підприємств України, хоча технологічної потреби в цьому не було. Практично всю промислову переробку сільськогосподарської продукції здійснювали 15 об'єднань. Для створення ефективної конкурентної економіки формування відносин конкурентного змагання слід було вирішувати в двох площинах. По-перше, процес приватизації повинен був проходити з самого початку на конкурентних засадах бо тільки змагання в ході отримання бажаного майна могло закласти базу для здорових ринкових відносин. Проте самими законодавчими актами першого періоду приватизації були закладені можливості приховування інформації про об'єкти приватизації, надання пільг окремим колективам, окремим категоріям осіб і т.п. Це часто виливалося в формування ситуацій, які ставали об'єктами парламентських, урядових та судових розслідувань.

По-друге, з огляду на відсутність досвіду здійснення конкурентних відносин між суб'єктами господарської діяльності необхідно було ввести нормативні акти які б регулювали ці відносини і вводили їх в русло здатне привести до суспільно корисного результату.

Саме для цього Верховною Радою України 18 лютого 1992 року був прийнятий Закон України „Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності”. З урахуванням цього закону в першій Державній програмі приватизації, затвердженій 7 липня 1992 року ставилося завдання обмеження монополізму та розвитку конкуренції. Значний внесок у правовий фундамент державної політики обмеження монополізму внесла Державна програма демонополізації економіки і розвитку конкуренції, схвалена Верховною Радою України 21 грудня 1993 року. Програмою передбачалось, що для запобігання монопольних утворень у приватному секторі приватизація державних підприємств-монополістів при наявності відповідних технічних, організаційних та економічних умов повинна проводитись одночасно з їх демонополізацією. В тому разі, коли формувались умови, при яких проявлялись негативні сторони монополізації – маніпулювання цінами на ринку відповідного товару, створювались перепони на шляху вступу на ринок внаслідок монопольного положення певного суб'єкта господарювання тощо, відповідні державні органи могли здійснити поділ монопольного утворення.

В управлінні сучасним світовим господарством надзвичайно важливу роль відіграє управління інвестиційними потоками. Для України ця проблема набуває особливого значення у зв'язку з тим, що перехід до ринкової економіки призвів до негативних структурних зрушень в економіці, значного і тривалого спаду обсягів виробництва, падіння технічного і технологічного рівня, деіндустріалізації та руйнування науково-технічного та інтелектуального потенціалу.

Як приклад, можна навести різке падіння одного з найважливіших показників пристосування підприємств до вимог ринку - інноваційної діяльності промислових підприємств. Так, з 1991 по 2000 рік кількість металорізальних верстатів з числовим програмним управлінням впроваджених у дію знизилась у 27 разів, механізованих поточкових і автоматичних ліній – у 4,5 рази, комплексно механізованих та автоматизованих цехів, дільниць, виробництв – у 4,7 рази, промислових роботів – у

37,2 рази, роботизованих технологічних комплексів, яких на початок вказаного періоду було освоєно 35 одиниць, у 2000 році не введено жодного. Наукомісткість продукції промислового виробництва України не перевищує 0,3 %, що в 10-20 разів менше загальноприйнятого світового рівня. Понад 90% продукції, що виробляється в Україні не має відповідного науково-технічного забезпечення [5,с.17].

Хоча певні позитивні зрушення (кількість освоєних видів продукції порівняно з 1991 роком зросла у 2002 році в 1,7 рази) і мають місце, використання інших інноваційних проектів здійснюється в мізерних обсягах. Так, кількість впроваджених технологічних процесів у 2002 році дорівнювала всього 15,6% від рівня 1991 року, а засобів комплексної механізації та автоматизації - 10,2%.” [4, с. 9]

В наслідок цього в Україні на групу високотехнологічних галузей припадає лише близько 5% випуску продукції, 6% зайнятих та 4% інвестицій, тоді як на низько технологічні - 75% продукції, 63% зайнятих та 78% інвестицій. Як результат – в обсязі українського експорт до країн ЄС, понад 70% становить продукція з невисоким рівнем доданої вартості та незначним рівнем технологічності. Це одна з причин того, що за індексом конкурентоспроможності зростання Україна в 2003 році займала 84 місце, а за індексом конкурентоспроможності бізнесу – 71 місце у світі.[3, с.70]

В результаті Україна, - як відмічають дослідники, - втрачає конкурентні позиції на світових ринках через сировинну і напівсировинну структуру експорту, високу енергоємність виробництва, відсутність інноваційного поступу і надійного захисту інтелектуальної власності, недостатнє відтворення виробничих фондів, невисоку якість продукції. В той же час, в найрозвинутіших країнах світу інноваційна діяльність в народному господарстві оголошена однією з основних сфер роботи держави по забезпеченню економічної безпеки нації. В 2000-2003 роках впровадження інновацій здійснювали 60-70% промислових підприємств провідних країн ЄС (в Україні – 14-18% загальної кількості промислових підприємств). В структурі інновацій розвинутих країн світу майже 60% становлять інновації, які мають проривне значення або належать до крупних технологічних досягнень. [1, с.4]

З цих даних видно, що приватизація в Україні не супроводжувалась пропорційним притоком інвестицій (на що сподівались багато ідеологів приватизації). Але це вина не самої по собі приватизації. Головне – нормативно-правове середовище, в якому вона проходить.

Приватизація, яка проводилася в сфері матеріального виробництва не могла не зачепити інші сфери суспільної діяльності і не внести глибокі зміни в їх функціонування. Відомо, що в попередній системі сфера виробництва, науки і освіти були пов'язані не тільки відносинами суто організаційно-економічного характеру. На багатьох підприємствах існували дослідницькі, конструкторські та навчальні заклади. Аналізуючи виконання законодавства України з питань приватизації у сферах науки і освіти, Голова Спеціальної комісії Верховної Ради України з приватизації Семенюк В. відмічала, що проведена приватизація не сприяла їх позитивному розвитку. Науково-дослідні та проектно-конструкторські установи, які в недалекому минулому успішно працювали, сьогодні внаслідок приватизації ліквідовані, чи перетворені на установи з катастрофічно скороченою кількістю працівників вищої кваліфікації, або перепрофільовані, або цілеспрямовано економічно розорені.

Існуюча практика приватизації провідних наукових установ оцінюється фахівцями як збиткова для економіки України. Досвід роздержавлення наукових установ свідчить про непоодинокі випадки негативної для інтересів держави діяльності нових власників, яка суперечить головній меті діяльності цих установ і спрямовується на задоволення лише інтересів власників. Найчастіше під час приватизації таких об'єктів усе зводиться до захоплення будівель та передачі їх приміщень у оренду. При

цьому вартість наукового продукту, його спрямованість та важливість практично не беруться до уваги ні під час оцінки об'єкта приватизації, ні при визначенні договірних зобов'язань так званих „інвесторів”.

Проведення приватизації суттєвим способом вплинуло на рівень та характер зайнятості в Україні. Відомо, що при всі критики соціалістичної системи були змушені визнавати стабільність зайнятості в СРСР як чинника привабливості всієї системи соціалізму. Гарантії зайнятості примушували громадян сприймати низьку зарплату, незадовільну якість товарів та інші негаразди, властиві соціалістичному суспільству. Як видно з таблиці 1 приватизація внесла корінні зміни в цій сфері.

Стрімке зростання безробіття в Україні, яке почалося з 1996 року було обумовлене двома основними причинами: спадом обсягів виробництва, пов'язаного з розривом традиційних господарських зв'язків в межах СРСР та труднощами структурної перебудови економіки України внаслідок переходу до ринкової економіки. Внаслідок цього питання зайнятості стало однією з найбільш гострих проблем процесу приватизації. Як зазначалося на парламентських слуханнях „Наслідки та перспективи приватизації в Україні”, що відбулися 26 лютого 2003 р., після приватизації підприємства масово звільняють працівників, зменшують обсяг оборотних активів, а також інвестицій у модернізацію виробництва на базі інновацій. Іноземні інвестиції в основному спрямовані на створення інфраструктури для збуту продукції іноземних інвесторів в Україні і майже не використовуються для розвитку наукового потенціалу та перспективних високотехнологічних виробництв.

Таблиця 1 – Кількість зареєстрованих безробітних в Україні (на 1 січня; тис.)*

	1996	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Кількість зареєстрованих безробітних	126,9	1174,5	1155,2	1008,1	1034,2	988,9	981,1

* Україна в цифрах у 2005 році.- Київ, 2006.- С.203

Здійснення структурної перебудови економіки, в тому числі зміни структури зайнятості, допустимі лише за умови обов'язкового додержання прав людини, закріплених Конституцією України. В цьому плані основними орієнтирами політики приватизації є створення умов діяльності і життя, гідних цивілізованого суспільства. Це вимагає відпрацювання конкретних заходів, спрямованих на протидію безробіттю, активізацію зайнятості, погашення заборгованості по заробітній платі та виплаті платежів у страхові фонди.

Висновки:

1. Проведення приватизації сприяло розвитку конкуренції. Визначався вплив конкуренції, на ефективність діяльності підприємств. Конкуренція, особливо зовнішня, сприяє значному зростанню обсягів продажу, продуктивності праці, прискоренню реструктуризації виробництва.

2. В Україні при проведенні приватизації постала проблема дворівневого масштабу: по-перше, необхідно було ліквідувати монополізм державної власності; по-друге, не допустити утворення приватних монополій в тих сферах, де практично не існувало конкуренції.

3. Перехід до ринкової економіки в Україні призвів до негативних структурних зрушень в економіці, значного і тривалого спаду обсягів виробництва, падіння технічного і технологічного рівня, деіндустріалізації та руйнування науково-технічного та інтелектуального потенціалу. Приватизація в Україні не супроводжувалась пропорційним притоком інвестицій (на що сподівались багато ідеологів приватизації).

Але це вина не самої по собі приватизації. Головне – нормативно-правове середовище, в якому вона проходить. І це надзвичайно важливу роль набуває в управлінні інвестиційними потоками.

4. Приватизація, яка проводилася в сфері матеріального виробництва суттєва зачепила інші сфери суспільної діяльності і внесла глибокі зміни в їх функціонування. Науково-дослідні та проектно-конструкторські установи, які в недалекому минулому успішно працювали, сьогодні внаслідок приватизації ліквідовані, перетворені на установи з катастрофічно скороченою кількістю працівників вищої кваліфікації, перепрофільовані, цілеспрямовано економічно розорені.

5. Проведення приватизації суттєвим способом вплинуло на рівень та характер зайнятості в Україні. Питання зайнятості стало однією з найбільш гострих проблем процесу приватизації.

Список літератури

1. Долженко Г. У замкнутому колі.// Урядовий кур'єр. – 2000. – 12 вересня. – Сс.4.
2. Кальніченко Л., Зеленський С. Післяприватизаційна реструктуризація підприємств – чинник їх фінансового оздоровлення.// Державний інформаційний бюлетень про приватизацію. – 2000. - № 4. – С. 58-59.
3. Кибовская А. В меню – только острое.//Бизнес. –2004. - №5. – С.70
4. Костусев О. приватизація та формування конкурентного середовища.// Державний інформаційний бюлетень про приватизацію. – 2003. - № 9 – С. 7- 9.
5. Тараторін Ю. Вісім років праці // Державний інформаційний бюлетень про приватизацію. – 2003. - № 5. – С. 17-19.

В статті розглянуті питання впливу приватизації на економіку України. Безпосередньо на формування конкурентного середовища, управління інвестиційними потоками, соціальну сферу, зайнятість населення.

В статье рассмотрены вопросы влияния приватизации на экономику Украины. Непосредственно на формирование конкурентной среды, управления инвестиционными потоками, социальную сферу, занятость населения.

In the article there are the considered questions influencing of privatization on the economy of Ukraine. Directly on forming competition environment, management by investment streams, social sphere, employment of population.